

Henning Bergenholtz & Vibeke Vrang**

Ret og pligt. Om nye danske retskrivningsordbøger

Den eneste monolingvale ordbog, som mange ordbogsbrugere overhovedet bruger i praksis, er en retskrivningsordbog. Sådan skriver Nerijs (1990, 1298). Det er ikke korrekt. Ret skrivningsordbøger findes der til mange sprog, men slet ikke til alle. Der findes fx ingen ret skrivningsordbog til madagassisk, selv om der til dette sprog har foreligget ordbøger i 400 år. Til en lang række sprog findes der ganske vist ret skrivningsordbøger, men de bruges ikke i udstrakt grad, de sælger heller ikke nær så godt som monolingvale ordbøger med hovedvægt på semantiske angivelser. Forklaringen herpå er meget enkel: De fleste ordbøger indeholder også ortografiske oplysninger i og med, at deres opslagsord er skrevet som ortografiske ord. Det er således slet ikke nødvendigt at have specielle ret skrivningsordbøger. Så vidt vi kan se, findes der kun to sprogområder, hvor denne ord bogstype spiller den helt centrale rolle, som Nerijs antager for alle sprog: Det er i Skandinavien for sprogene dansk, svensk og norsk og for det tyske sprog område. Til disse sprog er ret skrivningsordbøger sælger, der kommer i mange og store oplag. Men også det gælder kun, hvis man nøjes med at stirre på betegnelsen **retskrivningsordbog**. Forskellige retskrivningsordbøger i forskellige lande kan have så forskellige angivelsestyper, at man ikke med rette kan tale om samme ord bogstype. Fx er den oprindeligt "rigtige" retskrivningsordbog i det tyske sprog område i løbet af de sidste 50 år mere og mere kommet til at indeholde angivelser som i en "normal" monolingval ordbog, dvs. med semantiske angivelser, stilangivelser, udtaleangivelser osv. (sml. Bergenholtz 1991). Konkurrerende værker fra andre forlag i de tysktalende lande har fulgt denne udvikling. Her har de nordiske ordbøger i langt højere grad holdt sig til deres navn: at være et hjælpeværktøj i forbindelse med ortografiske problemer. Ligesom bl.a. russiske, polske, tjekniske og franske retskrivningsordbøger indeholder danske retskrivningsordbøger traditionelt en udførlig beskrivelse af de ortografiske regler i

* *Henning Bergenholtz*
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen i Århus
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V
e-mail: HB@asb.dk

* *Vibeke Vrang*
Center for Leksikografi
Handelshøjskolen i Århus
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Århus V
e-mail: VV@asb.dk

forteksten eller bagteksten (sml. Nerius 1990, 1299). Men hvis man ved **retskrivning** udelukkende forstår **ortografi**, kan man se, at også de nordiske, herunder de danske retskrivningsordbøger, ikke med rette kan betegnes som rene retskrivningsordbøger: Dels indeholder de ikke angivelser i lemmalisten til alle ortografiske problemer, fx ikke som den svenske halvofficielle retskrivningsordbog angivelser til orddeling, som i de tre danske retskrivningsordbøger kun behandles i omteksten i beskrivelsen af de ortografiske regler. Dels indeholder de angivelser, som ikke hører til ortografien, fx fleksionsangivelser.

Nu kunne man sige, at de danske retskrivningsordbøger ikke kaldes ortografiske ordbøger, men netop ret-skrivnings-ord-bøger. Men hvis en ordbog virkelig ville være et godt værktøj, der skulle give hjælp i forbindelse med den rette skrivnings problemer, måtte den have langt flere angivelsestyper. Danske retskrivningsordbøger tager netop ikke højde for alle problemer i forbindelse med skrivning, dvs. i forbindelse med skriftlig tekstproduktion for modersmålsbrugere. Her ville oplysninger om bl.a. orddeling, semantiske angivelser, stilangivelser, kollokationsangivelser og orddannelsesangivelser være absolut påkrævede. Her findes det væsentligste dilemma for alle retskrivningsordbøger, som kan formuleres i form af et spørgsmål, som de fleste forfattere af retskrivningsordbøger ikke har haft som udgangspunkt: Hvilke angivelsestyper bør man inddrage i en ordbog, der skal kunne bruges af modersmålsbrugere i forbindelse med problemer ved skriftlig tekstproduktion? På dette punkt er den danske tradition ikke dårligere, end den er i andre lande og til andre sprog. Men på et punkt har vi i Danmark en anden situation: Der findes en lov, som fastlægger, at en bestemt statsinstitution har pligt til at udarbejde og udgive en retskrivningsordbog, som skal følges til punkt og prikke af det officielle Danmark.

Den Danske Sproglov

Det er således i Danmark ikke kun et rent akademisk diskussionsemne, hvad man kan og skal forstå ved retskrivning, idet vi med "Lov nr. 332 af 14.05. 1997 om dansk retskrivning" og den dertil hørende bekendtgørelse, som trådte i kraft den 1. august 1997, har fået et lovmæssigt grundlag for dansk "retskrivning". Det helt specielle ved denne sproglov er, at den eksplicit fastlægger, at den officielle retskrivning skal offentliggøres i en bestemt ordbog. Det er i sig selv højst usædvanligt, at en ordbog får lovmæssig status. Man kunne så sige, at alle oplysninger i denne bog må have officiel status og som sådan må gælde som retskrivningspåbud. En sådan interpretation kan minde om den bibelforståelse, som findes i visse kristne samfund. Hvis vi ser bort fra denne mulige, men noget usædvanlige interpretation af en ordbog som et helligt skrift, har vi ikke noget lovmæssigt grundlag for forståelse af termen **retskrivning**. Helt konkret nævnes der i lovens § 2, stk. 2 "stave- og tegnsætningsformer" som eksempler for "mulige

retskrivningsformer“. Men hverken i loven eller i bekendtgørelsen nævnes eksplicit fleksion som en del af retskrivningen. Nu kan man sige, at en retskrivningsordbog uden fleksionsangivelser vil have en mindre brugsværdi. Et sådant argument har dog ikke bevist, at fleksion er en del af retskrivningsloven, ligesom brugen af synonymer sandsynligvis heller ikke er det.

De grundlæggende principper for Dansk Sprognævns arbejde, som er fastlagt i ovennævnte bekendtgørelse, er traditionsprincippet og sprogbrugsprincippet. Traditionsprincippet indebærer, at der som hovedregel ikke må laves om på retskrivningen, heller ikke, når skrivemåden adskiller sig meget fra udtalen, sml. *de, det og havde*. Traditionsprincippet medfører derudover en mulighed for en fordanskning af fremmedord, så de svarer til dansk tradition, sml. *metode, korrekt, krebnet* (Hansen 2001a). Sprogbrugsprincippet vil i de fleste tilfælde helt svare til traditionsprincippet, men dette kan brydes, hvis et stort flertal af gode og sikre sprogbrugere i deres skriftsprog ikke mere følger traditionen, jf. bekendtgørelsens § 1, stk. 4. Man skal her lægge mærke til, at bekendtgørelsen tager udgangspunkt i den skriftlige sprogbrug, ikke i udtalen. Det er dog udtaleargumenter, som er ledetråden i de fleste af de ændringer, som er sket mellem anden og tredje udgave af RETSKRIVNINGSORDBOGEN (Hansen 2001a, Jervelund 2001a, 2001b og 2001c, Schack 2001a, 2001b). Vi har svært ved at se, at disse ændringer er dækket af loven. Eller sagt på en anden måde, Dansk Sprognævn er efter vores mening gået langt videre, end loven tillader. Det er ikke blot lovstridigt, men også uhensigtsmæssigt, da de mange ændringer i hurtig takt (fem år siden sidste udgave med mange ændringer) fører til en stor sprogbrugsusikkerhed.

Hvis vi dog ikke medregner fleksionsangivelser som tilhørende den officielle del af RETSKRIVNINGSORDBOGEN, kan det måske siges, at Dansk Sprognævn helt og holdent har holdt sig til loven, idet de kun har foretaget ret få ændringer i selve ortografien. De fleste ændringer fra anden til tredje udgave (= RO² til RO³) er af fleksionsmorfologisk art, som man muligvis slet ikke behøver at følge, da ordbogen kun mht. fleksion udgør den officielle rettesnor. Fleksion, bøjning eller andre synonyme udtryk nævnes nemlig ikke i loven:

“Efter sprogbrugsprincippet skrives ord og ordformer i dansk i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprogbrugerers skriftlige sprogbrug.“ (§ 1, stk. 4)

Man kunne, hvis man vælger at fortolke “ordformer“ som valg af fleksionsmorfem, tale om forskellige ordformer ved fordobling eller ikkefordobling af konsonanter efter en kort vokal (sml. *punktumer* eller *punktummer*), men der er også gode argumenter for at antage allomorfi mellem *-er* og *-mer* for ‘flertal’, dvs. fleksionsmorfologiske regulariteter, som ikke nævnes i loven eller i bekendtgørelsen. Heller ikke Dansk Sprognævn ser ordformer som fleksionsmorfologisk

betingede varianter, men som rent ortografiske varianter, fx *adhærence* og *adhærens*, som Schack (2001a) giver som eksempler på “ændrede ordformer”. I alle tilfælde kan det vel næppe dreje sig om ortografi ved valg mellem fleksionsmorfologiske varianter, fx ikke ved fleksion af *fnise* ved valg mellem præteritum *fniste*, *fnes* og *fnisede* eller for *sive* ved valg mellem præteritum *sev* og *sivede*. Et “officielt” påbud eller forbud kan her ikke være dækket af loven.

Retskrivningsordbøger udkommet i november 2001

I praksis kan man se, at de tre retskrivningsordbøger, som alle udkom for knap et år siden, også i forbindelse med fleksion næsten helt og holdent følger Dansk Sprognævns afgørelser. Hvis vi bliver ved ovennævnte eksempler, kan vi se, at både POLITIKENRO og GYLDENDALRO² følger Dansk Sprognævns RO³ og tillader fleksionsvarianterne *fniste*, *fnes* og *fnisede* for *fnise*, men kun *sivede* og *sivet* og ikke *sev* og *sevet* for *sive*. Det kan man gøre, men det betyder også, at man forbyder eller tier om 9% af eksemplerne med præteritum og 33% ved perfektum participium af verbet *sive*:

	belæg	eksempel
sivede	502	En ubeskrivelig dejlig duftblanding af tørverøg og nylavet kaffe sivede ind fra køkkenet.
sev	50	Obligationsmarkedet lagde torsdag ud på et højere niveau, men sev derefter dagen igennem, hjulpet af svage amerikanske nøgletal.
sivet	150	Er det sivet ind? Godt.
sevet	77	Vandet er formentlig sevet op fra undergrunden.

Nu kan man sikkert diskutere, om de 50 belæg med *sev* og de 77 med *sevet*, som er fundet med søgemaskinen Google på de tilgængelige danske internetsider, også er eksempler på gode og sikre sprogbruges skriftlige sprogbrug. Det er jo kravet til Dansk Sprognævns arbejde, som ikke bare følges af RO³, men også af POLITIKENRO og GYLDENDALRO². Vi kan ikke se nogen forskel i teksternes kvalitet i forbindelse med fleksionsvarianter af verbet *sive*. Vi kan desuden tilføje, at der også for *sive ind* findes et større antal belæg med de ikkeofficielle fleksionsformer *sev* og *sevet*. Principielt er der derfor ikke nogen større forskel i de tre ordbøgers fleksionsangivelser. Der findes enkelte undtagelser. Men det er, som påvist af Fahl/Farø/Heegård/Lorentzen (2002, 14-18), virkelig kun ganske få eksempler. Heraf kan vi ganske vist tilslutte os kritikken i den nævnte anmeldelse og som Fahl/Farø/Heegård/Lorentzen (2002, 15-18) konkludere følgende:

På den ene side følger POLITIKENRO og GYLDENDALRO² næsten slavisk RO³. På den anden side kan man også se, at forfatterne til de to ordbøger ikke føler sig helt forpligtet over for RO³. Resultatet er, siger de fire anmeldere, at de to ordbøger på dette punkt ender i en decideret vildledning af brugerne (2002, 17). Forfatterne af de to alternative retskrivningsordbøger kunne have valgt at arbejde meget klarere empirisk og udarbejde en eksplicit deskriptiv ordbog. Det har de ikke. De kunne også have valgt en proskriptiv ordbog, som ganske vist tager højde for den empiriske basis, men som ud fra en analyse af denne anbefaler en bestemt sprogbrug og også oplyser, om denne svarer til den officielle retskrivningsordbog, til RO³. Sml. hertil den tilsvarende proskriptive artikel fra DEN DANSKE NETORDBOG:

sive *verbum* <-r, -de, -t>

NB! Dansk Sprognævn godtager ikke præteritum *sev* og perfektum participium *sevet*, skønt disse former jævnligt bruges, ikke mindst i talesprog.

Fahl/Farø/Heegård/Lorentzen (2002, 7) spørger, om en af de tre danske retskrivningsordbøger kan anbefales. De vælger at undlade at anbefale en af dem. Men man kan alligevel mærke en vis præference for RO³. Hvis de havde stillet samme spørgsmål i 1996 ved en sammenligning af RO² og GYLDENDALRO¹, ville vi ikke have tøvet med at svare: Køb og brug GYLDENDALRO¹ frem for RO². GYLDENDALRO¹ havde knap 20.000 opslagsord mere end RO² og derudover fleksionsangivelser ved alle opslagsord. Her "snød" RO² sine brugere, idet disse ved komposita var nødsaget til at søge den evt. søgte fleksionsangivelse ved det opslagsord, som svarede til kompositumets sidste orddel. Dette førte så til besynderlige oplysninger, hvor den undrende bruger blev vildledt til også at bruge *høfeber*, *lampefeber* og *rejsefeber* i flertal. Det var dobbelt uheldigt: For det første fik brugeren ikke den ønskede oplysning ved første opslag, for det andet fik han en direkte forkert angivelse under simpleks-opslagsordet. Fem år senere har vi den situation, at der foreligger tre retskrivningsordbøger. GYLDENDALRO² adskiller sig stadig positivt fra RO³ ved at have knap 20.000 opslagsord mere, men ordbogen har ikke mere den fordel at være alene om at angive fleksionsangivelser ved alle substantiver. Denne fordel har heller ikke POLITIKENRO. Tværtimod har den snarere betydeligt færre opslagsord end RO³, idet man ikke kan anse orddannelsesangivelser for at være opslagsord. Det eneste virkelige argument for POLITIKENRO er medtagelsen af ikkeautoriserede skrivemåder og fleksionsformer. Det er en fordel at kunne slå et ord som *linie* op, hvis man ikke ved, at denne form pludselig er blevet forbudt af Dansk Sprognævn. Det kan man i POLITIKENRO, men hverken i GYLDENDALRO² eller RO³. Alt i alt vil vi derfor anbefale køb og brug af RO³, her får man den rene vare. De to andre har ingen væsentlige angivelsestyper, som giver dem en klart større brugsværdi

i forbindelse med tekstproduktionsproblemer. Vi vil derfor i det følgende specielt tage højde for RO³ og de ændringer, der er sket mellem RO² og RO³.

Nye opslagsord ind – gamle ud

Dansk Sprognævnet har i Nyt fra Sprognævnet nr. 4 (2001) offentliggjort en række artikler om de ændringer, der er foretaget siden udgivelsen af RO² i 1996. Derudover findes der i RO³s bagtekst et særligt tillæg bestående af en liste med ændringer, som vedrører opslagsords staveform eller ordform. I forhold til den tidligere udgave er der iflg. forordet til denne nye udgave af den officielle, danske retskrivningsordbog – den sjette i rækken siden 1872 – foretaget ændringer og justeringer i ca. 1.000 ordartikler, hvilket især berører reduktion af antal dobbeltformer, og der er tilføjet ca. 1.000 nye opslagsord. I selve RO³ finder man ingen angivelser af disse nye opslagsord, men i Nyt fra Sprognævnet sætter Jervelund (2001a) navn på 23 af dem, nemlig *aktivferie*, *balsamico*, *chatte*, *digitalkamera*, *ecstasy*, *fødselsforberedelse*, *jobbank*, *kundepleje*, *mønsterbryder*, *nydansker*, *omsorgsdag*, *rollemodel*, *søgemaskine*, *tovholder*, *valentinsdag* og *webmaster* og længere nede *e-bog*, *e-brev*, *e-handel* og *e-mail* samt *bappe*, *hulahopring* og *kick*. At man her ikke nævner, at også opslagsordet *e-mail-adresse* er nyt i RO³, forekommer en anelse mærkværdigt. Eftersom ordet er medtaget som opslagsord med to bindestreger, er det åbenbart ikke ligegyldigt, hvordan ordet skrives. Mange mennesker ville nok være i tvivl om skrivemåden, hvilket en søgning på Google også tydeligt viser. Her finder man følgende tal for forekomst på internettet ved varierende stavemåde:

<i>e-mail-adresse</i>	58.100
<i>e-mailadresse</i>	37.000
<i>email-adresse</i>	31.100
<i>emailadresse</i>	10.600

Ved en møjsommelig ord-for-ord-sammenligning mellem de to ordbogsudgaver kan den interesserede bruger naturligvis selv finde frem til nøjagtigt hvilke nye ord, der er medtaget – her finder man fx *bicykel*, *dvd*, *grænseoverløber*, *håndholdt*, *lykkepille*, *masteruddannelse*, *mobillefoni*, *tohovedet*, *unionsborger*, *walkover*, *web*, *websted* og *økoturist* – men man ville gerne have haft hele listen med fra Sprognævnet. “En af de største opgaver ved en opdatering af Retskrivningsordbogen“ er at finde frem til hvilke nye opslagsord, der skal med, og hvilke, der ikke skal med (Jervelund 2001a). Netop derfor er det yderst uheldigt, at interesserede brugere og også lingvister og leksikografer ikke får tilgang til denne liste med 1.000 nye opslagsord. Arbejdet er dog udført i statsligt regi, og resultaterne burde gøres offentligt tilgængelige. At den interesserede bruger også kunne tænke sig at vide noget om den udvælgelsesproces, som ligger til grund

for ordbogens ca. 68.000 opslagsord, hører ikke hjemme i denne anmeldelse, men det skal dog nævnes, at vi finder det mærkeligt, at det stadig kun er *Frederiksborg Amt* og *Storstrøms Amt*, der synes at have gjort sig fortjent til optagelse i ordlisten, mens de øvrige 12 amter i Danmark stadig ikke er fundet ordbogsværdige. Andre usystematiske forhold er i uændret tilstand ført videre fra RO² til RO³, bl.a. spørgsmålet om, hvorfor man har medtaget talordet *toogtyve*, men ikke *toogtredivede* og *toogfyrrer*. RO³ har stadig også *totifem*, *tretifem*, *firtifem*, *seksstifem*, *syvtifem*, *ottifem* og *nitifem* som opslagsord, men ikke *femtifem*, derimod sjovt nok *femtifire*. Både RO² og RO³ har opslagsordene *enåring*, *toåring*, *treåring*, *fir(e)åring* og *seksåring*. Men også i RO³ er opslagsordet *femåring* glemt eller måske anset for at være irrelevant for hestesportsinteresserede. På lignende vis kan vi konstatere, at både RO² og RO³ anfører opslagsordene *nordud* hhv. *nordude*, *vestud* hhv. *vestude* og *østud* hhv. *østude*, men ikke *sydud* og *sydude*. I det leksikografiske fagsprog taler man i sådanne tilfælde om et lemmahul. Der mangler her tilsyneladende noget metodearbejde i udvælgelsen fra Sprognævnets side. Svarende til lemmahul findes der fagbetegnelsen lemmalig. Her er der ikke tale om et manglende, men om et overflødigt opslagsord. Således er lemmaligene fra 1986-udgaven *fyrrende*, *halvtredsende*, *tressende* etc. videreført som konkurrerende varianter til *fyrretyvende*, *halvtredsindstyvende*, *tresindstyvende* etc., selvom de stadig ikke bruges og må siges at være temmelig overflødige kunstformer, som hurtigst muligt bør fjernes fra RETSKRIVNINGSORDBOGENS kommende udgaver. Hertil et par frekvensangivelser fra en søgning på internettet:

fyrrende: 7 belæg, heraf er de fem stavfejl, idet der menes *fyrreerne*
[sic], og de to sidste er Dansk Sprognævns egne sider

halvtredsende: 4 belæg, hvoraf to igen er fra Dansk Sprognævns
hjemmeside og de to sidste er ægte eksempler

tressende, *halvfjerdsende*, *firsende* og *halvfemsende* giver et søgeresultat
hver, dvs. kun på Dansk Sprognævns egne sider

Resultaterne taler for sig selv.

Det samme krav om offentlig tilgængelighed i den leksikografiske selektionsproces kan ikke stilles til seneste udgave af Gyldendals Retskrivningsordbog (GYLDENDALRO²), som iflg. oplysningen i forordet har 4.000 nye opslagsord tilføjet den gamle udgaves 80.000 opslagsord. I en reklametekst er summen af disse to tal på vej til at vokse lige som fjerene, der blev til høns, idet ordbogen angiveligt indeholder ”flere end 85.000 opslagsord.“ Her findes heller ingen liste over nye ord, men i en reklametekst for ordbogen, som var vedlagt et anmeldereksemplar, oplyses, at *biotek*, *energisparepære*, *EU-Kommissionen*, *multimediedesigner*, *skodhold* og *spritny* er blandt de nye ord. Ved en hurtig sammenligning af denne liste med RO³ findes her kun opslagsordet *spritny*, som ironisk

nok virkeligt er ”spritnyt“ i denne udgave. Om det så burde have været lemmatiseret, kan diskuteres. RO³ har måske valgt at betragte dette ord som et af de nye ord, der ikke skal med, da nogle af disse endnu ikke kan betragtes som ”hørende til det almindelige ordforråd“ (Jervelund 2001a). Vi kan konstatere, at ordet ved en søgning med Google har 858 forekomster på internettet. Ved en sammenligning med den tidligere udgave finder man i GYLDENDALRO² endvidere nyoptagede ord som *citrongræs*, *dogmefilm*, *fedtsugning*, *kaffebløde*, *konkurrenceklausul*, *kompetenceudvikling*, *landsstyreformand*, *nikotintyggegummi* og *vingummibamse*, hvor vi for nogles vedkommende tillader os at stille spørgsmålstegn ved betegnelsen ”ny“, fx hverken *fedtsugning* eller *kaffebløde*. Nogle af de nye ord må også betegnes som modeord, der måske er optaget lidt for ukritisk i RETSKRIVNINGSORDBOGEN og hurtigt kan ryge ud af næste udgave, jf. her fx *pillepas*, *skaterbukser* og *skodhold*.

I forordet til POLITIKENRO anføres, at ordbogen indeholder 80.000 ”ord“. Efter vore optællinger er denne angivelse enten et eksempel på grov ordbogskriminalitet eller i hvert fald misvisende, da den i virkeligheden kun omfatter ca. 30.000 opslagsord. Disse opslagsord er dog forbundet med en lang række orddannelsesangivelser, som muligvis er talt med som ”ord“. Således ser man fx under opslagsordet *kork* orddannelserne *korkbælte*, *korkeg* og *korkprop*, som ikke står angivet som selvstændige opslagsord med grammatiske angivelser, kollokationsangivelser, semantiske angivelser osv. Som eksempler på medtagne opslagsord nævnes bl.a. i forordet flere nyere ord som *branding*, *brobizz*, *bullet*, *burka*, *caffè latte*, *cookie*, *merchandise*, *roadpricing*, *roma*, *screensaver*, *spindoktor* og *tapas*. Et tjek i RO³ viser, at denne kun har medtaget *cookie*, *merchandise* og *roma*, men ikke nogle af de andre ord nævnt i forordet til POLITIKENRO, som derfor får et par pluspunkter. Tilsvarende minuspunkter redder RO³ sig, særligt på grund af den manglende ajourføring af almindeligt brugte nye ord i dansk som fx *burka* og *tapas*.

En ajourført udgave af en retskrivningsordbog skal ikke kun tilføje nye ord, men bør også fjerne de opslagsord, som ikke længere anses for tidssvarende. RO³ oplyser intetsteds om fjernelsen af sådanne ord. I Hansen (2001b) erfarer man, at det drejer sig om 23 ord i alt, men der afsløres kun fire af dem: *DDR*, *hijacker*, *sydyemenitisk* og *Vesttyskland*. Selvfølgelig kunne den flittige ordbogsbruger selv gå på jagt efter de resterende 19 forsvundne ord, men det havde dog været lettere at finde disse oplysninger i en liste, en fuldstændig liste i omteksten til RO³. Ved et hurtigt gennemsyn i ordbogen må man imidlertid konstatere, at der i RO³ stadigvæk som i RO² er medtaget mange ganske mærkelige og gammeldags ord. Ordlisten bærer tydeligt præg af at være kommet i flere udgaver, hvor Sprognævnet tilsyneladende ikke har anset det for nødvendigt at luge ud i ordene mellem de enkelte udgaver. Eksempler som *badkastning*, *hjerter-*

spand, toilettepragt, trangfølge, uberoende, udarmning, uafværgelig, ubesørgelig, udenøs, udvisende, uhandelig, uklanderlig, ukær, undfaldenhed, urund, utrættet, varsko, vornedskab, vårlig, våbengny og ætervader er kun et lille udvalg af de substantiver og adjektiver, som efter vores mening ikke umiddelbart hører til den almindelige danskers ordforråd, og som burde have være fjernet forlængst – i hvert fald, så længe RETSKRIVNINGSORDBOGEN kun omfatter ca. halvdelen af de opslagsord, som findes i den officielle tyske retskrivningsordbog, og lidt mere end halvdelen af de opslagsord, som svenskerne kan finde i deres halv-officielle retskrivningsordbog. Det lader med andre ord til, at ord har en høj overlevelsesprocent i RETSKRIVNINGSORDBOGEN. Også verber som *uddunste, udkramme, udlude, udmagre, udskamme, udspare, udsvede, udtolke, udtrætte, umage* og *våre* kunne stryges af ordbogen, uden at nogen ville savne dem. Her skal dog nævnes, at substantiverede former af disse verber som fx *uddykning, udludning, udsanering* og *udposning* forekommer i sproget (de har alle adskillige forekomster ved søgning med Google) og således har deres naturlige plads i en moderne retskrivningsordbog.

Ændrede stoveformer og ordformer

Med den nye udgave af RETSKRIVNINGSORDBOGEN kommer også en komplet liste over stoveformer og ordformer af opslagsord, som er ændret i forhold til den tidligere udgave. Listen er endvidere trykt sidst i Nyt fra Sprognævnet 2001/4. 2/3 af listens ændringer berører stoveformer, hvor Sprognævnet har valgt at reducere antallet af hidtil tilladte dobbeltformer og kun tillade den ene form. Eksempler på disse såkaldte dobbeltformsstrygninger er *bælge* el. *bælle* (drikke) → *bælle*, *carabisk* el. *caribisk* → *caribisk*, *sportig* el. *sportig* → *sporty* og *ærende* el. *ærinde* → *ærinde*. Af ændrede ordformer kan nævnes *jogging* el. *jogning* → *jogging*, *kokelev* el. *kokkelev* → *kokkelev*, *snedækket* el. *snedækt* → *snedækket* og *æggehoved* el. *æghoved* → *æggehoved*.

Ved samme lejlighed har Sprognævnet også fjernet flere forældede og nu sjældent brugte ordformer fra RETSKRIVNINGSORDBOGEN, herunder *bruse* el. *bruser* → *bruser*, *nathimmel* el. *nattehimmel* → *nattehimmel*, *pønse* el. *pønse* → *pønse*, *shampoo* el. *shampo* → *shampoo* og *øjehøjde* el. *øjnehøjde* → *øjnehøjde* samt en række “fordanskede former som ikke er slået igennem“, herunder den meget forvirrende og hidtil tilladte dobbelte dobbeltform *cafe* el. *café* el. *kafe* el. *kafé*, som reduceres til en enkelt dobbeltform → *cafe* el. *café*, samt *cafeteria* el. *kafeteria* → *cafeteria*, *cognac* el. *konjak* → *cognac*, *creme* el. *krem* → *creme*, *paj* el. *pie* → *pie* og *vermouth* el. *vermut* → *vermouth*.

Der er dog også ændringer, som ikke kan forsvares ved at henvise til sprogbrugsprincippet, fx *checke* el. *tjekke* → *tjekke* og *check* el. *tjek* (kontrol) → *tjek*. Sml. hertil en søgning på tilgængelige internettekster:

<i>et tjek</i>	310	<i>et check</i>	509
<i>tjekke</i>	25.650	<i>checke</i>	28.810

I det store og hele må vi sige, at en række af disse ændringer i RO³ er fordelagtige, da de svarer nogenlunde til sprogbrugsprincippet. Jf. således følgende eksempler med hyppighedsangivelser af forekomster ved internetsøgning med Google:

kun RO ²		både RO ²⁺³	
<i>ærende</i>	403	<i>ærinde</i>	6.908
<i>nathimmel</i>	26	<i>nattehimmel</i>	1.206
<i>konjak</i>	45	<i>cognac</i>	7.440
<i>krem</i>	139	<i>creme</i>	23.100
<i>shampo</i>	318	<i>shampoo</i>	4.186

Her er præferencen for *cognac* tydelig i forhold til *konjak*. Der bruges dog også andre skrivemåder, herunder en, der bruges mere end den nu forbudte *konjak*. Ved en søgning på stavemåden *kognak* finder man ikke mindre end 69 forekomster, som også taler sit tydelige sprog om, at mange brugere er i tvivl, når de skal stave til denne drik, som oftest skrives *cognac*. Det havde derfor været en fordel for sådanne brugere at få en tilgang til den ”rigtige” stavemåde i RO³. Man burde overveje at medtage visse forkerte stavemåder som opslagsord med en henvisning til det rigtigt stavede opslagsord i kommende udgaver. Et sådant tiltag ville hjælpe brugeren og minimere risikoen for forvirring i sådanne tvivls-tilfælde. Dette har POLITIKENRO gjort med opslagsord som *ethylen*, *facisme*, *gocart*, *graphit*, *hiraki*, *konjak*, *krem*, *nicotin*, *rhododendron*, *spinner* og *udemærket*, der er lemmatiseret med anmærkningen ”ikke autoriseret stavemåde for...”, hvorefter følger en henvisning til det autoriserede opslagsord.

Hvad vi er mindre begejstrede for, og hvad der ikke er i overensstemmelse med sprogbrugsprincippet, er Sprognævnets beslutning om ortografiske ændringer, som er indført på baggrund af systematiske overvejelser. Her har man øjensynligt valgt at tage større hensyn til et systematisk princip end til, hvor meget – eller rettere hvor lidt – de forskellige stavemåder er udbredt i sprogbogen. Således synes beslutningen om at gøre *linje* og *kastanje* med *j* til eneformer svarende til den gængse udtale på basis af overvejelser om fordeling af *i* og *j* i tryksvag stavelse efter konsonant (for *linje* og *kastanje* er vokalen i den foregående stavelse kort) og *konkylie* med *i* til eneform svarende til den gængse udtale (her er vokalen lang og har stød) i første omgang logisk og mere enkel for brugeren. Disse forenklinger svarer dog iflg. en søgning på internettet slet ikke til den praktiske sprogbrug og må derfor siges at være noget forhastede. Forenklingen er så meget desto mere vidtrækkende i sin konsekvens, da den også omfatter forskellige sammensætninger med *linje* som første- eller sidsteled (fx *linjedommer* og *sidelinje*) samt diverse afledninger (fx *linjere* og *linjering*) og derved får betydning for ca. 50 opslagsord i RETSKRIVNINGSORDBOGEN. Dansk Sprognævn

mener at kunne konstatere, at ordformen *linje* er "stærkt på vej frem", og man hævder at have fundet støtte for disse ændringer i sprogbrugen i danske avisers elektroniske tekstarkiver på internettet (Schack 2001a). Vi tillader os at tvivle. Ved en søgning med Google på internettet fandt vi for *linie* 102.886 forekomster (71,2%) mod de mere beskedne 41.572 belæg (28,8%) for *linje*. Måske er denne andel på mere end 71% for den nu forbudte variant med *i* mindre end på et os ukendt sammenligningstidspunkt. Skrivemåden med *j*, *linje*, er således muligvis stærkt på vej frem lige nu. Men et forbud for brug af den klart dominerende variant kan under ingen omstændigheder forsvares med en henvisning til sprogbrugsprincippet. Sprognævnet kunne evt. have valgt den ene form som den foretrukne. Men tilsyneladende er den gyldne middelvej med at tillade enhver fjollet variant og forbyde gode og veltjente og stadig hyppigst brugte varianter ikke en mulighed, som Dansk Sprognævn har overvejet.

Derudover har den diktatoriske holdning medført et alvorligt lemmahul, idet man nu ikke længere har *linie*, *linieret* osv. som opslagsord. Her er igen mere hjælp at hente i POLITIKENRO, som har medtaget disse stavformer med samme anmærkning som ovenfor nævnt og en henvisning til opslagsordet med den autoriserede stavemåde. Her henvises kun til autoriteten. I DEN DANSKE NETORDBOG har vi valgt at sætte spørgsmålstegn ved oraklets valg:

linie

NB! Dansk Sprognævn godtager ikke denne skrivemåde, selv om den er mere end dobbelt så hyppig som den tilladte form med *j*, dvs. *linje*.

→ linje

Ændringen fra *sch* → *sj* i *bolsje*, *gesjæft*, *gletsjer*, *rutsje* og *sjuft* (samt diverse afledninger af og sammensætninger med disse ord), hvor der hidtil har været fuld valgfrihed i skrivemåden mellem *ch* og *sj* eller *sch* og *sj*, kan i nogen grad anses for at være et fremskridt for ordbogsbrugeren, der i tvivlstilfælde ikke får nogen hjælp, hvis han selv skal vælge frit mellem to varianter. Vi kunne altså give Sprognævnet ret i, at "der er kun én vej ud af denne uorden", nemlig at gøre stavformen med *sj* obligatorisk i de ord, hvor forkert stavemåde og stavfejl er almindelige. Men i stedet for at forbyde en variant og fremprovokere endnu flere stavfejl havde en vægtning med en anbefaling af *sj*-former uden et forbud af *sch*-formerne været at foretrække. Et sådant forbud er derudover ikke i overensstemmelse med lovgivningen. Den væsentligste ændring i RO³ er en tilpasning af stavningen til udtalen. I princippet synes vi, at en sådan ændring er forståelig og muligvis også praktisk. Vi har dog yderst svært ved at se, at en sådan ændring kan begrundes med henvisning til Sprognævnets forpligtelse til at følge "Lov om dansk retskrivning", som ikke nævner udtale som begrundelse for ændringer, men kun "i overensstemmelse med den praksis, som følges i gode og sikre sprog-

bruges skriftlige sprogbrug“ (§ 1, stk. 4). Hvis hensyntagen til udtalen skulle følges konsekvent, ville vi få “norske“ tilstande og ikke mere skrive *og* og *station*, men *å* og *stasjon*.

Indførelsen af *fråse* som eneform i stedet for den hidtidige dobbeltform *frådse* el. *fråse*, kan vi heller ikke erklære os helt enige i. Sprognævnet har af pædagogiske hensyn ønsket at “stryge det dumme *d* i *frådse*“, da lydforbindelserne [å’s] og [å:se] derved kan skrives ens i ordene *bås*, *frås*, *gås*, *lås*, *mås*, *prås*, *vås*, *ås*; *båse*, *dåse*, *fråse*, *kråse*, *låse* og *våse*. Men igen er det næsten retskrivningsdiktatur, når en gammel og god tradition fra den ene dag til den næste bliver forbudt og erstattet med noget nyt. Også her kunne RO³ have anført dobbeltformer, dog med en anbefaling af skrivemåderne uden -d-. Desuden bliver på- og forbuddet til ren chikane, idet den bruger, der ikke ved, at retskrivningen har ændret sig og af god gammel vane søger efter *frådse*, måske slet ikke finder det søgte ord. Her kunne en lemmatisering af ikkeautoriserede skrivemåder være til stor hjælp.

Også det yderst mærkværdige *kraft-varme-værk* med to bindestreger i RO³ til erstatning for det fuldstændigt uproblematisk *kraftvarmeværk* fra RO² fortjener en bemærkning. Hvorfor Sprognævnet har foretrukket formen med to bindestreger, må stå hen i det uvisse. Ved en søgning med Google ser man, at *kraftvarmeværk* uden bindestreger er hyppigst med 5.495 belæg mod 90 for *kraftvarme-værk*, 2 for *kraft-varmeværk* og 6 for *kraft-varme-værk*. De svarer til resultaterne af en sproglig survey, som har givet følgende resultat:

Det samme gælder *cost-benefit-analyse*, men mærkeligt nok ikke *insideinformation*, som stadig må staves uden bindestreger. Her er logikken svær at få øje på. Igen må vi spørge, hvad der får Sprognævnet til at foretage disse ændringer for nogle opslagsords vedkommende, men ikke for andres.

Med hensyn til skriveformer er det i øvrigt prisværdigt, at RO³ endelig har accepteret, at visse danske stednavne som fx *Aabenraa*, *Aalborg* og *Grenaa* nu må skrives med både *å* og *aa*, og at afledninger af disse (fx *aabenraaer* og *aalborgenser*) også er blevet lovlige. Her, i modsætning til alle andre steder med dobbeltformer, kunne det forsvares at undlade en anbefaling og bibeholde RO³s vægelsindede valgfrihed.

Endelig har Sprognævnet indført andre nye ortografiske dobbeltformer, hvor det nu er valgfrit, om man ønsker at skrive visse udtryk i et eller to ord. Der drejer sig her om “ordformer, som længe har eksisteret i sprogbrugen ved siden af de officielle former” (Schack 2001a), og som nu er indført parallelt med de tidligere former. Eksempler på disse er:

adhærens → *adhærence* el. *adhærens*
epicentrum → *epicenter* el. *epicentrum*
scenario → *scenarie* el. *scenario*
stadium → *stadie* el. *stadium*.

Det er i princippet gode og nødvendige tilføjelser til RO³. Disse tilføjelser burde nok allerede have været gjort til RO², da vi i alle tilfældene har ortografiske varianter, som er lige så hyppige eller hyppigere end den “gamle” variant, sml. hertil frekvensangivelserne fra en søgning med Google:

<i>adhærens</i>	9	<i>adhærence</i>	23
<i>epicentrum</i>	30	<i>epicenter</i>	182
<i>scenario</i>	4.530	<i>scenarie</i>	4.190
<i>stadium</i>	8.750	<i>stadie</i>	3.980

Endnu bedre havde det været, hvis RO³ ikke blot fortsatte sin praksis med ligeberettigede dobbeltformer, som RO³ overlader til ordbogsbrugeren at vælge imellem. RO³ kunne fx have anbefalet den ene, fx den hyppigste, og haft den anden som “sideform” svarende til praksis i svenske ordbøger.

Endelig har Sprognævnet indført andre nye ortografiske dobbeltformer, hvor det nu er valgfrit, om man ønsker at skrive visse udtryk i et eller to ord:

for resten (i øvrigt) → *for resten* el. *forresten*
om end → *om end* el. *omend*
selv samme → *selv samme* el. *selvsamme*
siden hen → *siden hen* el. *sidenhen*

Ved søgning med Google bekræftes det, at skrivemåden i et ord er almindelig i sprogbrugen, jf. her antallet af forekomster af næsten samme omfang hos de enkelte variantpar:

<i>for resten</i>	14.800	<i>forresten</i>	14.700
<i>om end</i>	18.300	<i>omend</i>	13.800
<i>selv samme</i>	3.350	<i>selvsamme</i>	4.950
<i>siden hen</i>	7.310	<i>sidenhen</i>	4.270

Med samme ret kunne man imidlertid hævde, at også ordet *i alt*, som skal skrives i to ord, passende kunne tillades at skrives i et ord, når så mange alligevel gør det, hvilket sprogbrugen også tydeligt viser:

<i>ialt</i>	39.800	<i>i alt</i>	316.000
-------------	--------	--------------	---------

Fleksion

Som del af de ovennævnte dobbeltformsstrygninger har Sprognævnet endvidere valgt med RO³ at ophæve den tidligere valgfrihed mellem enkeltskrivning og dobbeltskrivning af konsonanter i bøjningsformerne af en lang række ord. Således skal ord, der ender på *-s* og *-m* iflg. § 10.2 i RO³ nu bøjes med dobbelt konsonant. Det er altså ikke længere tilladt at skrive *adonisen*, *atlasen*, *bonusen*, *globusen*, *modemet*, *punktumer* og *publikumet* som i RO², men kun *adonissen*, *atlasset*, *bonusen*, *globusser*, *modemmet*, *punktummer* og *publikummet*. Andre eksempler på den obligatoriske dobbeltkonsonant er *aluminiummet*, *ananassen*, *campussen*, *circusser*, *dinosaurussen*, *haremmet*, *iskiassen*, *kaosset*, *patossen*, *skepsissen* og *statussen*. At det ikke er helt uproblematisk at behandle disse ord ens – hvis man tager sprogbriksprincippet alvorligt – viser en søgning på internettet, som netop ikke giver noget entydigt resultat for de enkelte ord. Forekomsterne for

<i>adonisen</i>	6	<i>adonissen</i>	98
<i>atlasen</i>	30	<i>atlasset</i>	129
<i>publikumet</i>	44	<i>publikummet</i>	566

viser klart, at sprogbriksen her synes at understøtte ændringen til tvungen konsonantfordobling, mens det for andre af ordene er mere problematisk at bruge sprogbriksprincippet som argument. Således viser søgningen på følgende ord:

<i>kaoset</i>	156	<i>kaosset</i>	22
<i>modemet</i>	2.740	<i>modemmet</i>	541
<i>patosen</i>	9	<i>patossen</i>	0
<i>skepsisen</i>	144	<i>skepsissen</i>	33
<i>statusen</i>	162	<i>statussen</i>	9

endda meget tydeligt, at sprogbriksen er anderledes for disse, og at de fleste brugere her foretrækker stavemåden med enkeltkonsonant i bøjede former. Sprognævnet indrømmer dog, at sprogbriksbrugerne givetvis skal vænne sig til nogle af bøjningerne (Jervelund 2001c), og at former som *kaoset* og *statusen* bruges mere end de nu obligatoriske enformer. Denne trøst med en henvisning til at vænne sig til diktaturet og finde sig i en misagtelse af lovens krav om at tage udgangspunkt i foreliggende sprogbriksbrug kan man som bruger desværre ikke stille noget op med. Det virker her som om, at Sprognævnet med vold og magt vil trække nogle ændringer ned over hovedet på de fleste sprogbriksbrugere i systematikens hellige navn, selv om sprogbriksen viser et resultat, som for mange ords vedkommende strider imod det, som Sprognævnet ønsker at gennemføre. Systematikken kunne man passende have brugt på en mere ensartet lemma-selektion, jf. de tidligere nævnte lemmahuller. Her skal også nævnes, at den nu obligatoriske form *rekviemmet* har en forekomst på 0 ved en søgning på internettet, mens det nu ikke tilladte *rekviemet* har en forekomst på 95.

En undtagelse fra de nye obligatoriske bøjningsformer med dobbeltkonsonant er ord som *dumrian*, *festival*, *leksikon* og *stencil*, der stadig skrives *dumrianen*, *festivaler*, *leksikonet* og *stencilen*, samt *karneval* og *marskal*, der nu har valgfrit dobbelt-l i bøjningsformer og kan skrives *karnevalet* og *karnevallet*, hhv. *marskalen* og *marskallen*. Sprognævnet giver ikke nogen forklaring på denne valgfrihed, som ved nærmere eftersyn forekommer mærkelig. Både fordi udtalen af *festivalen* og *leksikonet* tydeligt indikerer en dobbeltkonsonant, som imidlertid ikke er tilladt, og fordi vi ikke umiddelbart ser nogen forskel på bøjningsformen af *festival* og *karneval*. Udtalemæssigt ligner de to hinanden. De har tryk på første stavelse, og sidste stavelse har kort vokal uden stød. Logisk burde de to ord altså have samme bøjning og i det hele taget have været behandlet ens i fleksionsmæssig sammenhæng. Som det er nu, forvirrer de forskellige bøjningsformer brugerne. Måske har Dansk Sprognævn her skelnet til hyppigheder, idet der ved *karneval* er et flertal med dobbelt-l, ved *festival* med enkelt-l:

<i>karnevalet</i>	248	<i>karnevallet</i>	936
<i>festivalen</i>	10.600	<i>festivallen</i>	971

Der findes også hele 508 forekomster på internettet af den uautoriserede stavemåde *leksikonnet*, som følger udtalen, men som ikke er tilladt. Kun seks gange så mange forekomster på internettet har den autoriserede form *leksikonet* og deraf følgende bøjningsformer med en forekomst på 3.111, hvilket igen viser, at mange brugere pga. den måde, ordet udtales på, er i tvivl om stavemåden. *Marskal* burde i henhold til sprogbrugen også have haft obligatorisk konsonantfordobling i bøjningsformerne, jf. en internetsøgning, som giver 2 belæg for *marskalen* og 15 for *marskallen*. I øvrigt skrives ordet *marskallat* jo også med dobbelt-l (og ikke *marskalat*). En yderligere mærkværdighed i RO³ er, at fleksionsformer af *kartel* har obligatorisk dobbelt-l, mens fleksionsformer af *kuratel* har valgfrit dobbelt-l. De to ord er meget sammenlignelige, da udtalen af sidste stavelse er ens, og bøjningsformen derfor burde være tilsvarende ens.

En undtagelse fra reglen om obligatorisk dobbeltkonsonant er *tandem*, der stadig har valgfrihed mellem *tandemmer* og *tandemer* i flertal, da det både kan udtales med tryk på første og anden stavelse. Vi tvivler nu på, at mange i dag ville finde på at udtale ordet med tryk på anden stavelse. Omvendt må ordet *muslim* nu ikke længere bøjes *muslimmer*, men kun *muslimer*, da det i dag udtales fortrinsvis med tryk på anden stavelse. Denne ændring er helt i overensstemmelse med sprogbrugsprincippet, sml. hertil en søgning på internettet:

muslimer	9.350	muslimmer	20
----------	-------	-----------	----

Mere problematisk er den nu obligatoriske dobbeltkonsonant ved ordene *bud*, *led*, *mad*, *skred*, *skrud* og *spyd*, herunder diverse afledninger som fx *afbud*, *forbud*, *postbud*, *tilbud*, *udbud*, *hofted*, *håndled*, *ostemad*, *jordskred* og

drejespyd. Den tidligere valgfrihed var bundet til udtalen, der i bøjningsformer før var almindelig både med kort og lang vokal. Pga. sprogudviklingen og den ændrede udtale af disse former væk fra udtalen med lang vokal over til næsten udelukkende kort vokal i bøjningsformer, fx *buddet*, *leddet*, *madden* (et stykke mad), har Sprognævnet valgt at indføre dobbeltkonsonant som obligatorisk form. Ved en søgning på internettet ser man følgende fordeling af forekomster:

budet + budene 9.523 *buddet + buddene* 1.929

Jervelund (2001c) mener, at fordelingen af *buddet/budet* er fifty-fifty, mens vore undersøgelser viser noget andet. Mht. *postbud* og diverse bøjningsformer af dette har *postbud* med enkelt-d en forekomst på 1.543, mens *postbud* med dobbelt-d har en forekomst på kun 86. Her mener Sprognævnet, at man "må vænne [...] sig til *postbuddet* og stille sig tilfreds med at denne skrivemåde stemmer overens med de fleste sprogbrugeres udtale." Også dette udsagn er et postulat, som ikke er underbygget af kendte videnskabelige undersøgelser. Den slags udsagn går derfor under betegnelsen immuniseringsstrategi. Tilsvarende tal for andre ord med *-bud* giver tilsvarende en tydelig præference for formen med enkelt-d:

<i>forbudet</i>	8.015	<i>forbuddet</i>	4.235
<i>ombudet</i>	553	<i>ombuddet</i>	9
<i>påbudet</i>	1.303	<i>påbuddet</i>	621
<i>udbudet</i>	6.525	<i>udbuddet</i>	12.084

mens der i andre tilfælde ikke er så store forskelle i fordelingen:

<i>afbudet</i>	130	<i>afbuddet</i>	111
<i>opbudet</i>	16	<i>opbuddet</i>	16
<i>tilbudet</i>	21.547	<i>tilbuddet</i>	26.186

Men en sådan fifty-fifty-fordeling er undtagelsen, ikke reglen, sml. hertil varianterpar med præference for dobbelt-d:

<i>hoftedet</i>	26	<i>hofteddedet</i>	363
<i>håndledet</i>	455	<i>håndleddet</i>	934
<i>spydet</i>	444	<i>spyddet</i>	257

Der er således en del argumenter, der taler for Dansk Sprognævns præference for brug af dobbeltkonsonanter ved bøjning af visse substantiver. Der er dog intet, der taler for at forbyde enkeltkonsonanterne. Dansk Sprognævn kunne med fordel have valgt at anbefale den ene variant uden at forbyde den anden.

På tilsvarende vis kan konstateres, at der fra RO² til RO³ er sket enkelte ændringer i valg er flertalsformer. Om disse ændringer, særligt om mangelen på samme, skriver Bergenholtz/Bøgelund (2002). Vi vil derfor henvise til denne artikel og her citere fra en af de foretagne sammenligninger mellem en internet-søgning og RO²⁺³'s angivelser. Forskellen mellem internetundersøgelsen på

den ene side og angivelser i RO² og RO³ på den anden er påfaldende. Påfaldende er også, at der stort set ingen ændringer er foretaget mellem RETSKRIVNINGSORDBOGENS to udgaver:

variant	Google	RO ²	RO ³
hooliganer	3	+	+
hooligans	1030	-	-
roliganer	10	+	+
roligans	618	-	-
happeninger	13	+	+
happenings	1360	+	+
champignons	844	-	-
champignoner	1.130	+	+
cigarillos	215	-	-
cigarilloer	0	+	+
housecoats	33	+	+
housecoater	1	+	+

De få generelle ændringer findes i forbindelse med tilføjelsen af fleksionsangivelser ved alle substantiver (se Jervelund 2001b). Det er, som Jervelund (2001b) skriver, en gevinst for RETSKRIVNINGSORDBOGENS umiddelbare anvendelighed. Ikke bare skulle brugeren i RO², hvis han også ville have oplysninger om substantivkompositas fleksion, slå to gange op i ordbogen. Han kunne i RO² til sin undren også se, at *morgenluft*, *trykluft* og andre lufte kan bruges i flertal. Her har man for RO³ foretaget de nødvendige empiriske analyser af sprogbrugen og givet brugeren den nødvendige hjælp, når han konsulterer ordbogen. Det samme er hverken sket ved andre flertalsangivelser for substantiver, som man kan se i ovenstående tabel. Det er heller ikke sket for genusangivelser, hvor der ikke er foretaget nogen forbedringer. Der er hverken taget hensyn til den virkelige sprogbrug eller givet virkelig hjælp til den bruger, der vil vide, om det hedder en eller et *brintoverilte*, *brist*, *kulilte*, *folie*, *hardware*, *harpiks*, *lak*, *mærkat*, *nikotin*, *ozon*, *parabol*, *voksdug*, *præambel*, *quiz*, *slum*, *snilde*, *sulfo*, *zink*, *tran*, *transparent*, *vevfærd*, *islæt*, *katalog*, *kvidder*, *layout*, *modul*, *søle*, *tidsfordriv* osv. Om disse genusproblemer og forslag til en bedre leksikografisk praksis kan vi henvise til Bergenholtz/Bøgelund (2002).

Forslag

Vi har ganske vist anbefalet køb og brug af RO³, fordi GYLDENDALRO² og POLITIKENRO ikke har nogen klare fordele, som taler for dem. De er hverken billigere

eller klart bedre. De to ikkeofficielle retskrivningsordbøger indeholder heller ingen angivelsestyper, som gør dem til et klart bedre hjælpeværktøj ved skriftlig sprogproduktion. De gør heller ikke brug af nogle principper, som vil kunne give samme hjælp. Hermed menes bl.a. den deskriptive nøjagtighed, som også Fahl/Farø/Heegård/Lorentzen (2002) efterlyser. Desuden skæmmes begge ordbøger af stavfejl i titlen:

Retskrivnings
ordbog

Her er Dansk Sprognævns ordbog korrekt:

Retskrivnings-
ordbogen

Det betyder dog ikke, at vi mener, at RO³ er nogen optimal retskrivningsordbog. Det er der mange grunde til. Nogle forbedringer kunne let og uden større anstrengelser indføres allerede i næste udgave:

- Det er ikke i overensstemmelse med moderne leksikografisk praksis at have angivelser, som man ikke kan forstå, hvis man ikke har læst vejledningen meget grundigt. Hermed menes bl.a. fleksionsangivelser ved verber, fx

danse vb. -ede
drømme vb. -te

Hvis man ville tage angivelsen for pålydende, ville man få præteritum *danseede* hhv. *drømmete*. Desuden ville det være brugervenligt at få angivet fleksionen for perfektum participium hver gang. Hvis man er god til dansk, ved man godt, at det hedder *drømte*, men så behøvede man heller ikke angivelsen for præteritum. På lignende vis ville det være fordelagtigt, hvis man fik angivet formen for pluralis bestemt altid, ikke bare undtagelsesvis, som fx ved *ludder* med den kryptiske forkortelse ”bf. pl.” og det notorisk overflødige punktum:

ludder sb. -en, -e, *bf. pl.* ludderne.

Til gengæld for en sådan angivelse for flertalsformen ved alle substantiver kunne man så spare plads i ovennævnte ordbogsartikel og alle andre med samme overflødige gentagelser af opslagsordet og desuden også undvære den svært forståelige forkortelse:

ludder sb. -en, -e, -ne

- Den praksis, som indførelsen af sprogloven muligvis har forledt Dansk Sprognævn til, burde forlades igen. Der bør gå 10-15 år mellem hver ny ændring af retskrivningspraksis. Med en så hyppig ændringsfrekvens bliver alle, der helst vil skrive korrekt, tvunget til at lære stadig nye retskrivningsvaner.
- Det må desuden kraftigt anbefales, at Dansk Sprognævn holder sig til lovens bogstav og til lovens ånd. Det er ikke i lovens ånd at indføre retskrivnings-

ændringer, som ikke på forhånd følges af et stort flertal af sprogbrugere. Det er fx sket i RO³ med *linie* og *kraftvarmeverk*, hvor man nu kun må skrive *linje* og *kraft-varme-verk*. Det betyder ikke, at Dansk Sprognævn ikke kunne foreslå en præference for den ene variant. Men det er i modstrid med lovens ånd og til skade for dansk sprog, at man direkte vil forbyde gamle og gode skrivemåder.

- Det, man kunne og burde gøre, er følgende. Man foretager en prioritering i en lang række tvivlstilfælde. Normalt bør man så, som krævet i loven, følge sprogbrogeren i de gode sprogbrogeres skriftlige tekster. Man bør så foreslå den “gode” variant uden at forbyde den anden eller de andre.
- Selv om en bestemt ortografisk variant ikke tillades mere, bør den ikke straks udelukkes fra ordbogens opslagsord. Den kan som fx *kafeteria* være næsten gået af brug. Men der vil være ordbogsbrugere, som kun kender den ikke mere tilladte variant. De får så ikke nogen henvisning, hvis de ikke gætter sig frem til den nu alene tilladte variant. Denne praksis er særlig vigtig, når der indføres ændringer, som kun delvis svarer til sprogbrogsprincippet. Det er fx meget uheldigt for den bruger, som vil finde ordet *frådse*, at han faktisk skal kende til ændringen for at kunne finde det søgte ord.
- Endelig må det anbefales, at der udsendes en ny bekendtgørelse, der fastlægger, om eller hvorvidt fleksion er omfattet af sprogløven eller ej. Hvis fleksion skal forstås som en del af retskrivningen, vil det desuden være yderst påkrævet, at Dansk Sprognævn i højere grad ville tage lovens krav om sprogbrogsprincippet alvorligt. Hertil kommer, at man også her i mindre grad bør forbyde bestemte fleksionsformer eller påbyde helt usædvanlige som fx *hepatitissen* eller *rekviemmet*. I stedet kunne man anbefale en fleksionsform og oplyse, at der også findes andre tilladte.

Hvis disse eller bare nogle af disse forslag blev fulgt, kunne det være, at RETSKRIVNINGSORDBOGEN ikke forbliver “en joke blandt sprogarbejdere” og heller ikke en håndbog for “elskere af sproglige spidsfindigheder frem for en håndbog for praktisk skrivende” (Dalgård 2001). De to andre danske retskrivningsordbøger vil helt sikkert, som de indtil nu har gjort, gerne følge trop.

Litteratur

- Bergenholtz, Henning (1991). Rechtschreibewörterbuch, bleib bei deinen Leisten! In *Rechtschreibwörterbücher in der Diskussion*, hrsg. von Gerhard Augst und Burkhard Schaefer. Frankfurt a.M./Bern/New York/Paris: Peter Lang, 403-417.
- Bergenholtz, Henning/Christina Bøgelund (2002). Hvor deskriptiv er en præskriptiv ordbog. In *LexicoNordica 9* (i trykken).

- Dalgård, Finn (2001). Så giv os dog en retskrivningsordbog. Stavning: Sprognævnet fortsætter med at skabe forvirring om det danske skriftsprog. In *Århus Stiftstidende*, 27.11.2001.
- DEN DANSKE NETORDBOG (2002) = Henning Bergenholtz/Vibeke Vrang under medvirken af Lena Lund, Helle Grønborg, Maria Bruun Jensen, Signe Rixen Larsen, Rikke Refslund og Jette Pedersen: *Den Danske Netordbog*. Database og layout: Richard Almind. <http://netordbog.asb.dk>.
- Fahl, Laurids/Ken Farø/Jan Heegård/Henrik Lorentzen (2002). Tre retskrivningsordbøger – hvad skal vi med dem? In *LEDA Nyhedsbrev nr. 33 – marts 2002*, 7-23.
- GYLDENDALRO¹ (1996) = Axelsen, Jens/Grethe Hjorth/Thomas Ingemann/Pia Vater under medvirken af Jane Rosenkilde Jacobsen/Arne Juul/Rasmus Hentze/Henning Hjorth Pedersen: *Retskrivnings ordbog*. 1. udgave. København: Gyldendal.
- GYLDENDALRO² (2001) = Axelsen, Jens/Grethe Hjorth/Thomas Ingemann/Pia Vater: *Retskrivnings ordbog*. 2. udgave. København: Gyldendal.
- Hansen, Erik (2001a). Lovens bogstav. In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Hansen, Erik (2001b). Retskrivningsordbogen 2001. In *Mål & Måle 3-2001*, 29-30.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001a). Nye opslagsord. In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001b). Streng Strøget! In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Jervelund, Anita Ågerup (2001c). Postbuddet, publikummet og pyjamassen. Dobbelt-skrivning af konsonanter i bøjningsformer. In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Nerius, Dieter (1990). Das Orthographiewörterbuch. In *Wörterbücher. Dictionaries. Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexikographie. Zweiter Teilband*, hrsg. von Franz Josef Hausmann, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand, Ladislav Zgusta. Berlin/New York: de Gruyter, 1297-1304.
- POLITIKENRO (2001) = *Politikens Retskrivnings ordbog*. 1. udgave. København: Politikens Forlag.
- RETSKRIVNINGSORDBOGEN = RO
- RO² (1996) = Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*. 2. udgave. København: Aschehoug.
- RO³ (2001) = Dansk Sprognævn: *Retskrivningsordbogen*. 3. udgave. København: Alinea-Aschehoug.
- Schack, Jørgen (2001a). Ændringer i opslagsords staveform eller ordform. In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.
- Schack, Jørgen (2001b). Ændringer i Retskrivningsreglerne. In *Nyt fra Sprognævnet 2001/4 november*; <http://www.dsn.dk/nfs/2001-4.htm>.